

"Dějinnost bytí" a problém počátku

Ladislav Benyovszky

V následující úvaze bych se chtěl pokusit přiblížit základní rysy té koncepce dějinnosti, jež je přibližně od druhé poloviny třicátých let rozvíjena Martinem Heideggerem jako *myšlení počátku* (das anfängliche Denken).

Jakkoli jde o koncepci období fundamentální ontologie již překračující, objevuje se její "zárodek" již v promýšlení "dějinnosti pobytu" a to především v souběžně vypracovávaných dílech *Co je metafysika* a *O bytostném založení důvodu* (Vom Wesen des Grundes). Především druhá a třetí část posledně jmenovaného pojednání není totiž ničím jiným, než postupným rozevíráním smyslu zprvu jen formálně spolu identifikovaných určení *Geschehen* (dění) a *Verweilen* (prodlévání), rozevírání smyslu, jež vyústí v pochopení těchto určení jako *konstituce bytí*.¹⁾ Domnívám se, že i v myšlení bytí rovnou z bytí, tedy v myšlení počátku, pochopit "dějinnost" neznamená nic jiného, než pochopit "dění" (*Geschehen*) jako prodlévání (*Verweilen*) a prodlévání jako *sebekonstituci bytí*. Je proto možno začít otázkou: Co míní Heidegger určením *prodlévání* (*Verweilen*) a jak se toto určení vztahuje k "dějinnosti"?

V *Dopisu mladému studentovi* z června 1950, dopisu, který je zařazen jako doslov ve *Vorträgen und Aufsätzen* za přednášku *Věc*, k níž se tematicky vztahuje, dává Heidegger onomu studentovi následující pokyn: "Nesmíte však brát "bytí" jako objekt a myšlení jako pouhou činnost subjektu. Myšlení, na němž je přednáška (*Das Ding*) založena, není pouhé představování toho co se vyskytuje (kein bloßes Vorstellen eines Vorhandenen). "Bytí" totiž vůbec není identické se skutečností (*Wirklichkeit*), či s tím, co se jako skutečné (*Wirkliche*) klade. Bytí také naprosto není protikladné vůči "již-nebýt" a "ještě-nebýt"; to obé náleží bytí (Wesen des Seins)."2)

Co to Heidegger v úvodu svého dopisu po mladém panu Buchnerovi chce. Krátce a jen formálně řečeno -k věcnému vysvětlení snad dojde později- chce, aby zaujal specifický *myslitelský postoj*,³⁾ který často nazývá *Besinnung* (budu jen tlumočit: Bezprostřední vstup do smyslu), či *seinsgeschichtliche Besinnung*, a který stojí takřkajíc "v opozici"⁴⁾ k postoji *Betrachtung* (pojednání, traktování), či *historische Betrachtung*. *Besinnung* proti *Betrachtung*, *seinsgeschichtliche Besinnung* proti *historische Betrachtung*, *Geschichtliche* proti *Historische*, a dokonce *Denken* proti *Philosophie* - tak je to míněno!

Nuže co to požaduje Heidegger jako to co stojí v základu přednášky *Věc*, je-li to zaujetí specificky myslitelského postoje, zaujetí a provedení "bezprostředního vstupu do smyslu", provedení *Besinnung*? Požaduje myšlení (*Denken*), pro které *proto* bytí není "objektem" (tj. tím,

co stojí proti), myšlení, pro něž bytí není *skutečnost* (působnost, nápor) *skutečného* (na nás naléhajícího). V čem spočívá *pozitivní* charakteristika takto jen negativně určeného myšlení?

Besinnung je postoj (Haltung) ve smyslu "být otevřen vůči všemu tomu, co se nás týká (*angehen*)" - Heidegger hovoří o *doteku* (Angang),⁵ *pokynu*,⁶ a slovní fixace zde nemají přednost před žitou věcnou souvislostí. "Být otevřen vůči doteku, pokynu" - co to znamená? Co znamená dotyk (Angang)?

Jsme-li otevřeni vůči všemu tomu co se nás týká (*angehen*), tzn. "respektujeme-li pokyn", týká se nás nejnápadněji a nejvtíravěji to, co vykazuje charakter "teď na nás činit nápor", "naléhat", ve smyslu (jak to obvykle vyjadřujeme a filosofie různě ontologicky interpretuje) - *být jsoucí* - tak tento stůl zde atp..

"Týkající se nás" je "teď-jsoucí", přítomné (*Gegenwärtige*). "Týkat se nás" (*angehen*) zde spočívá v "ukazovat se", "být nápadný", "být v popředí", po způsobu takového náporu, po způsobu "být teď-jsoucí", po způsobu přítomnosti (*Gegenwart*).

"Týká se nás" (*angehen*) však jen přítomné (*Gegenwärtige*), "teď-jsoucí", a spočívá dotek (Angang) jen v přítomnosti (*Gegenwart*)?

Máme-li myslet (Denken) nejen ve smyslu představování (*Vorstellen*), nýbrž ve smyslu bezprostředního vstupu do smyslu, ve smyslu *Besinnung*, musíme respektovat (*Achten*), že vždy, když se nás něco týká ve smyslu přítomného, týká se nás zároveň i cosi jiného, jakkoli jeho dotek (Angang) nemá charakter předmětného naléhání, skutečnosti, sice to co *bylo* (*Gewesene*) a *bude* (*Zukünftige*). *Bylost* (*Gewesen*) a *budoucnost* (*Zukunft*) také vždy naléžejí k doteku (Angang), týká-li se nás *přítomné* (*Gegenwärtige*). Nikoli sice po způsobu předmětného naléhání (*Vorstellen*), přesto však; totiž tak, že jich vždy (ať chceme či nechceme) *dbáme*, jak budu tlumočit Heideggerovo "Ahnem", základní naladění přechodu od prvního k jinému počátku.

Proto "týkající se nás" není jen "teď-jsoucí" - přítomné ve smyslu předmětně se ukazujícího, nýbrž "též" *bylé* (*Gewesene*) a *budoucí* (*Zukünftige*) jichž vždy *dbáme* (*ahnen*). Proto "týkat se nás" (*angehen*) nespočívá jen v představování (*Vorstellen*), nýbrž ve vždy již *dbajícím* (*Ahnen*) představování (*Vorstellen*). Právě tento postoj (*Haltung*), právě takovéto zadržení našeho pobytu (*Haltung*), právě takováto "otevřenost vůči všemu tomu, co se nás týká", je *Besinnung*.

V "myslitelském postoji" *Besinnung* nám tedy vzhledem k tomu, že je "otevřeností vůči všemu tomu, co se nás týká", není již přístupné jen *přítomné* (*Gegenwärtige*), je "při-nás" též *bylé* (*Gewesene*) a *budoucí* (*Zukünftige*).

To ovšem znamená, že v postoji *Besinnung* nemá *bylé* a *budoucí* význam toho, co ještě -a již- *není*, nýbrž toho, co je oproti přítomnosti (*Gegenwart*) specificky *přítomno* (*anwesen*), totiž jako *Abwesende*, což zde vůbec neznamená "nepřítomné", nýbrž *bytující* (*wesende*) v oddálení (*Ab-*).⁷

Právě tak přítomné (*Gegenwärtige*) nemá již v *Besinnung* význam "teď-jsoucí", význam smysluplný vůči "ještě-" a "již-nejsoucí" budoucnosti a minulosti, nýbrž význam *přítomného*

(Anwesende) jakožto *bytujícího)wesen) v blízkosti (An-)*, je přítomným (Gegenwärtige) jakožto to co ční (Warte) a potud je blízké, z krajiny (Gegend), jakožto toho oddáleného, leč též se nás týkajícího.

Tématem *Besinnung* není "bytí" ve smyslu objektu, skutečnosti, tématem *Besinnung* je *bytování* bytí (Wesen des Seins), kde "Anwesende" - přítomné ve smyslu bytující v blízkosti (Heidegger spojuje ono "An-" s PARA a Wesen s ÚSIA, bytování v blízkosti, přítomnost, je potud PARÚSIA), je *přítomnost* (Gegenwart) a bytující v oddálení (Abwesende analogicky: "Ab-" je APÓ, "Wesen" je ÚSIA, Abwesen je APÚSIA)⁸) je *bylo* a *bude*. Tématem *Besinnung* je jistě bytí, nicméně potud, pokud bytí neznamena objekt, skutečnost, nýbrž pokud bytí míní *sounáležitost "bylo-jest-bude" (An-Ab-wesen)*, tzn. *bytování bytí* (Wesen des Seins). Proto v dopise upozorňoval, že "již-" a "ještě-nebýt" náleží k bytování bytí.

Co ovšem je takové bytování bytí (Wesen des Seins)? Soupatřičnost extatických významností bylo, jest, bude. Tato "soupatřičnost" - a tedy bytí - je *čas*. Bytí je čas. Ovšem právě tak, jako bytí nesmí zde znamenat objekt, nesmí *čas* znamenat trvání (Dauern) - střidu "nyní", nýbrž zmíněné bytování (Wesen) samo. Heidegger ve snaze udržet terminologickou jednotu -wesen, wahren, verweilen- nazývá takto myšlený čas, čili takto myšlené bytí, *prodlévání (Verweilen)*.

Nyní snad již vidíme, *co* míní Heidegger *prodléváním*, bytováním bytí (Wesen des Seins). Totiž "sounáležitost bylo-jest-bude týkající se dbajícího člověka". Abychom však zhlédli, v jakém smyslu a proč je prodlévání (Verweilen) "děním" (Geschehen) bytí, musíme do jeho smyslu vníknout intenzivněji. Především" Jak vůbec "sounáleží" extase bylo, jest a bude?

Hledaná "sounáležitost" je jednoznačně od roku 1936 (od *Beiträge*) vyjadřována titulem *počátek (Anfang)* a Heidegger se právě od té doby vyjadřuje jako o ekvivalentech o myšlení (Denken) a myšlení počátku (anfängliche Denken). V čem tedy počátek (Anfang), zmíněná "sounáležitost" spočívá?

Předně může zarazit onen mnou zde užitý termín "sounáležitost". Je jistě nemotorný a není to žádný překlad. U Heideggera je ohledně charakteru celkové syntézy "bylo-jest-bude", kterou tak chci pracovně vyjádřit, dlouhý boj o terminologické uchopení. Např. v *Beiträge*, tedy v roce 1936, se hovoří o "zusammen-gehören-lassen", tzn. o způsobu jak "leží při sobě" zmíněné významnosti⁹), v přednášce *Zeit und Sein*, tedy v roce 1962, o Anwesen-lassen (ponechání bytovat v blízkosti) či o "blížící blízkosti" (nähernde Nähe)¹⁰), v *Der Spruch des Anaximander*, tedy v roce 1946, o TO CHREÓN.¹¹) Vždy jde nicméně o totéž, o sledování "počínání počátku", tj. o sledování *vnitřní struktury a slučitelnosti situace vzájemného dotyku člověka a temporálně pojatého bytí*, tedy o sledování významů, kterých faktem tohoto doteku (proto vždy ono "lassen" -ponechání, apelující na to, že nejde o žádné uskutečňování něčeho či o nějakou emanaci) ony základní komponenty nabývají. Budu zde tuto "sounáležitost" sledovat jen v té míře, jež je nezbytná pro základní uchopení "dění bytí" (Geschichte des Seins).

Jejím základem je specifické vzájemné významové odkazování oněch (pro nás zde) elementarit bylo, jest, bude (Zuspiel), díky kterému vyazuje *bylo* a *bude* svůj základní významový statut (ještě nikoli trvácí význam) odlišný od *jest* a zároveň k němu odkazující, totiž právě *bylo* a *bude*. Sám fakt, že *bylo, jest* a *bude* jsou vzájemnou diferencí takto "při sobě" ovšem způsobuje, že jako *ontologické statuty* v nichž se nás něco může týkat (bude, bylo, bývalo, byl bych, byl bych býval

atd.) nabývají *trvacího významu*. Onen status *bude*, ve kterém se nás (specificky) věci týkají, nabývá totiž díky své významové souvislosti s *jest* vždy zároveň a nutně nikoli takto samostatného, nýbrž též k *jest* vztaženého trvacího významu toho, co je oddáleno (Abwesende) jakožto to, co *přijde* (Heidegger hovoří "reine Kommen", o přicházivosti), co tu ovšem jako to co přijde *vždy již bylo*, bylo-li tu ono *jest*.¹²) Podobně ontologicko-temporální statut *bylo* (Gewesenheit) ve kterém se nás (specificky) věci týkají, nabývá díky své významové souvislosti s *jest* vždy zároveň k němu vztaženého trvacího významu toho, co je oddáleno (Abwesende) jakožto to, co *zašlo*, *minulo* - teprve zde nechává Heidegger zaznít nikoli bylost (Gewesenheit), nýbrž minulost (Vergangenheit) - a co ovšem *vždy bude*, bude-li tu ono *jest*.

Jestliže rozumíme, vidíme: *Budoucnost* jako *statut* ve kterém se nás vždy cosi týká, nabývá významu toho, co jako to co přijde vždy již bylo. *Bylost* jako *statut* ve kterém se nás vždy cosi týká, nabývá významu toho, co jako to, co minulo vždy bude. V povaze počátku (Anfang) je tak skryto ustavení bylosti a budoucnosti v *trvací jednotu* (vždy již byvší budoucnost a minulost, jež vždy bude) vykazující jako taková *diferenci vůči jest* (přítomnosti). Jen jiným vyjádřením téhož je, že ustavením trvací jednoty může teprve ono *jest* "zazářit" ve své samostatnosti.

Důsledky tohoto významového sváru (Streit) v prodlévání jsou spleť. Pro můj dnešní úkol postačí uvědomit si trojí:

I. Vnitřním rysem prodlévání je to, že nabývá nutně díky své povaze charakteru *trvání* (Dauern), tzn. ontologicko-temporální statuty *bylo* a *bude* se ustavují do podoby *přicházivosti* a *minulosti*, jež splývají v jednotu stojící v opozici vůči *jest*, nabývají významu ME ON. Prodlévání (Verweilen) se tak ustavuje v čas, který zakoušel a analyzoval poprvé pro další vývoj závazně Aristotelés: "Že tedy (čas - L.B.) buď vůbec není, nebo že jest stěží a v nejasném způsobu, můžeme se asi domnívat z tohoto výkladu: Jedna jeho část totiž již byla, a proto není, druhá však teprve bude, a proto není, druhá však teprve bude, a proto ještě není."¹³)

II. Zároveň onou opozicí získává na "vtíravosti"¹⁴) a tedy samostatné nahlédnutelnosti a zdánlivé nečasovosti (věčnosti) proti oné jednotě stojící rys *jest*, ustavující se tak ve významnost *bytí*, a to zprvu v ještě dále nerozvinuté podobě FYSIS (nabývání).

Máme-li pochopit "dění bytí" (Geschehen des Seins), musíme vidět: V povaze bytování (Wesen) čili prodlévání (Verweilen) je, že se ustavuje - Heidegger vzhledem k tomu, že jde o ustavení do podoby, z níž autentická povaha prodlévání není zjevná, hovoří o *zadržení* (EPOCHÉ), či o *rozhodnutí* (Entscheidung) - kde "Ent-" (Entzug) značí vždy sebeskrytí, sebeodtažení- do ražby FYSIS, kultivující se postupně v již jednoznačnou jsoucnost jsoucího, tedy v *bytí* v proměnných dějinných ražbách¹⁵). Proto a v tomto smyslu nazývá FYSIS *prvním počátkem* (erste Anfang) a dosavadní filosofii chápe jako *fysiku*¹⁶). Počátek se "děje" (=ponechává) nutně tak, že se zadržuje do podoby prvního počátku, do podoby FYSIS.

III. FYSIS a postupná kultivace tohoto motivu *kladu* (Aufgang) však to, "v co" se počátek rozhoduje (Entscheidung), počátek první, nevyčerpává. Viděli jsme totiž, že ustavení FYSIS není žádný zdroj produktivity zapříčiněný vnějším podnětem, nýbrž ohled dějící se vždy a stále proto, že bylost a budoucnost spoluzahrnují charakter jednoty stojící ve významové opozici vůči *jest* (FYSIS), spoluzahrnují charakter ME ON, charakter přítomné nepřítomnosti (anwesende Abwesenheit) a tedy - věčně viděno! - charakter *faktu, že je nám přístupno bytí jsoucího* (FYSIS)

a jen bytí jsoucího. Tento fakt, že nám je přístupno bytí jsoucího jako významovost, již jako první počátek nutně počátek též nabývá, nazývá Heidegger povětšinou¹⁷⁾ Wahrheit, ALETHEIA. Proč "Wahrheit" a co zde značí "Wahrheit"?

"Wahrheit" zde jistě znamená *pravda* a znamená to prostě z toho důvodu, že věcně jde o to, že se nás v prvním počátku bytí (Wesen) týká (angehen) *ve smyslu faktu, že nám je přístupno jsoucno v jeho bytí*, což je předpoklad každé koncepce adekvace.

"Wahrheit" ovšem významově apeluje též na to, že co do svého "statutu" je "fakt, že nám je přístupno jsoucno v jeho bytí" do skrytosti odtáženou bylou budoucností a potud v konstituci prodlévání v trvání takříkajíc "poslední stopou" prodlévání (Verweilen), *prodlévavosti* (Wahrheit). "Wahrheit" znamená též "prodlévavost" a potud motiv, v jakém v epoše prvního počátku vystupuje bytí.

Teprve nyní vidíme základní syntetický rys toho, jak se zprvu vzhledem k tomu co je, počátek (Anfang) musí podávat, základní syntetický rys *prvního* počátku (erste Anfang) v úplnosti: "V počátku (Anfang) svých dějin (Geschichte) podává se (lichtet) bytí jako klad (Aufgang) (FYSIS) a neskrytost (Entbergen) (ALETHEIA).¹⁸⁾

Jakkoli vidíme ohledně sebezadržení počátku v počátek první, čili ohledně bytí bytí, jen jeho základní syntetický rys, totiž "sebezadržením konstituovat počátek první" (metafyzikou jako elementarita uchopovanou významnost "být"), již tento rys umožňuje nahlédnout, proč Heidegger identifikuje ona určení *prodlévání* (Verweilen) a "*dění*" (Geschehen) a "*dějiny*" (Geschichte).

Označíme-li sledované sebezadržování počátku, blízkí blízkost, ve shodě s přednáškou *Zeit und Sein* jako "*dávání*" (Geben)¹⁹⁾, vidíme, že v povaze *takto myšleného* "dávání" je odtahovat se jako ono samo do skrytosti vůči svému konstituentu (terminologicky tento konstituent: dané (Gabe); věcně tento konstituent: bytí) a problém lze řešit již jen pouhým uvedením základního vymezení: "Dávání (Gaben), jež dává jen své dané (Gabe), sebe sama však přitom zadržuje a odtahuje, takové dávání nazýváme posíláním (Schicken)."²⁰⁾ Proto - od tohoto "posílání" (Schicken) je záležitost myšlena²¹⁾ - je bytí konstituentem takového posílání -je "Geschichte"- a bytí bytí samo "Geschichte".

Co znamená "Geschichte des Seins"? Temporální konstituci významnosti "být", čili "počínání počátku". Problém "dějinnosti pobytu" vyúsťuje v problém myšlení bytí z autenticky pojatého času.

Poznámky

1) Souvislost je podrobněji sledována ve stati *Dvě cesty za bytností záporu ve fundamentální ontologii*. In *Reflexe* 18/98, 6-1, 6-24.

2) Heidegger M., *Vorträgen und Aufsätzen*, Neske, 1954, s.182.

3) Určení z *Besinnung* (GA,Bd.66). Vzhledem k mému "přetlumočení" sr.: "Nennen wir das Sagen die "Besinnung", dann meint dieses die Einverwandlung des Menschentums in den "Sinn"; d.h. hier und heißt nur: Die Wesung der Wahrheit des Seyns." Heidegger M., GA, Bd.69, s.30 (*Die Geschichte des Seyns*). Též: "Sich an den Sinn einlassen, ist das Wesen der Besinnung." Heidegger, *Vorträgen und Aufsätzen*, c.v.s. 68.

4) Prozatimně řečeno, protože onen "druhý" postoj je fakticky rozhodnutou (v silném významu: Entscheidung) podobou postoje prvního. Jako opozice tematizováno např. in *Wissenschaft und Besinnung* (Heidegger, *Vorträgen und Aufsätzen*, c.v.ss.45-70),

či in Heidegger, GA, Bd. 45, ss. 34 a násl. aj..

5) Terminologie hrající primát v přednášce *Zeit und Sein* (in Heidegger M., *Zur Sache des Denkens*, Niemeyer, 1969, ss. 1-25;

dále jen "*ZuS*").

6) Terminologie hrající primát v *Beiträge* (Heidegger M., GA, Bd. 65, zvl. sr. ss. 371-388; dále jen "*Beiträge*").

7) Sr.: "...auch dieses nicht-mehr-Gegenwärtige west in seinem Abwesen unmittelbar an, nämlich nach der Art des uns angehenden Gewesen. Dieses fällt nicht wie das bloß Vergangene aus dem vormaligen Jetzt weg. Das Gewesen west vielmehr an, jedoch auf seine eigene Weise. Im Gewesen wird Anwesen gereicht." Heidegger, *ZuS*, s.13.

8)"Doch warum übersetzen wir das griechische EINAI und EON durch an-wesen? Weil im griechischen EINAI immer mitzudenken ist und gesagt wird: PAREINAI und APEINAI. Das PARA heißt herbei..., APO meint hinweg... Die Griechen stellen das "wesen", das "währen" in erster linie nicht als eines bloßes Dauern vor. Für sie Waltet im "Währen" und "wesen" ein ganz

anderer Zug vor, jener, der durch das PARA und APO bisweilen eigens gennant wird. Wesen ist her-bei, ist an-wesen im Streit mit dem ab-wesen. Doch woher west an-wesen und wohin an? Die deutsche Proposition "an" bedeutet ursprünglich zugleich: "auf" und "in". Heidegger, *Was heißt Denken*, Niemeyer, 1961, s.143. Sr. též Heidegger, GA, Bd.9, s.376.

9) Sr. zvl. Heidegger, *Beiträge*, ss. 371-388.

10) Sr. Heidegger, *ZuS*, ss. 5, 20 aj.

11) Sr. Heidegger, GA, Bd.5, s.365 a násl.

12) Sr. zvl. Heidegger, GA, Bd.69, ss.58-59.

13) Aristotelés, *Fysika*, 1V., 10, 217 b, 34-37. V překladu A.Kříže.

14) Výraz si vypůjčuji z jiné souvislosti (sr. § 16. *Sein und Zeit*) a apeluji jen na běžný všeobecný význam.

15) Nejsystematičtější výklad sr. in Heidegger M., *Nietzsche*, II., 1961, ss. 399 a násl..

16) "Proč je západní filosofie ve svém bytování metafysikou? Protože je v základu svého bytování fysikou. A proč a jak dalece je západní filosofie fysikou? Fysika zde znamená vědění FYSIS. FYSIS je počáteční a proto celými dějinami západní filosofie vládnoucí určení bytí." Heidegger M., GA, Bd.69, s. 6.

17) Též "světlina" (Lichtung), otevřenost (Offene), odkrytí (Entbergen). Na vykázání věčných vazeb zde však není místa.

18) Heidegger M., *Nietzsche*, II., c.v.s. 403.

19) Sr.: "Deshalb nennen wir das erste, anfängliche, im wörtlichen Sinne an-fangende Reichen, worin die Einheit der eigentlichen Zeit beruht, die nähernde Nähe, ..." Heidegger, *ZuS*, s. 16.

20) Sr. tamtéž, s. 8.

21) "Das Geschichtliche der Geschichte des Seins bestimmt sich aus dem Geschickhaften eines Schickens, nicht aus einem unbestimmt gemeinten Geschehen." Tamtéž, ss. 8-9.